

Олена Садовнича

кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри мовної підготовки
НМУ імені О.О. Богомольця, м. Київ,
<https://orcid.org/0000-0001-7031-7538>

КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ ЛАТИНСЬКИХ *TABELLAE DEFIXIONUM* ДОБИ АНТИЧНОСТІ

Анотація. У статті розглянуто латинські *tabellae defixionum* – магичні таблички проклять доби Античності, які виконували роль альтернативного засобу розв'язання соціальних конфліктів у Римській імперії. Було проаналізовано тексти цих табличок з криміналістичного погляду, досліджуючи їхній контекст, структуру та лексико-семантичні особливості. Визначено, що *tabellae defixionum* використовувалися для реалізації ідеї справедливості, підтримання соціального порядку та виконання функцій стримування шляхом залякування.

Основну увагу приділено встановленню елементів криміналістичної характеристики злочинів, зафіксованих у текстах табличок проклять, зокрема: обстановки вчинення злочинів (соціально-економічний контекст та мотиви авторів проклять); способів здійснення магичних ритуалів через спеціально підібрані словесні формули; ідентифікації осіб злочинців та жертв, включно із зазначенням їх соціального статусу; об'єктів злочинного впливу, таких як життя, здоров'я, честь, статевна свобода.

У статті особливо наголошено на ролі перформативів у текстах *tabellae defixionum*, які не лише описували дії, але й здійснювали їх магичний вплив через ритуальні звернення до богів і духів. Лексико-семантичний аналіз показав, що прокляття часто мали структуровані умовні конструкції, які підкреслювали невідворотність покарання. Розглянуто зв'язок табличок із релігійними культами та соціальними інститутами Римської імперії, що забезпечувало їхню ефективність як інструмента соціального контролю.

У статті обґрунтовано можливість застосування сучасних методів криміналістики для аналізу *tabellae defixionum*, оскільки ці артефакти є джерелом інформації про античну злочинність та способи її сприйняття в суспільстві. Дослідження продемонструвало, що тексти табличок, попри їхній магичний характер, є важливими історичними документами, які дозволяють реконструювати соціальні, правові та культурні реалії Римської імперії.

Отримані результати можуть бути використані в дослідженнях історії права, криміналістики та античної філології, а також для глибшого розуміння взаємозв'язків між магією, релігією та правовою системою давніх суспільств.

Ключові слова: *tabellae defixionum*, криміналістика, магічні прокляття, психосоматика, перформативи, римське право, соціальний контроль, правова система Риму.

Olena Sadovnycha

*candidate of philological sciences, Senior university lecturer,
Bogomolets National Medical University,
The Department of Language Studies, Kyiv,
<https://orcid.org/0000-0001-7031-7538>*

THE FORENSIC ASPECT OF THE LATIN *TABELLAE DEFIXIONUM* OF ANTIQUITY

Abstract. The article examines the Latin *tabellae defixionum* - magic tablets of curses from the antiquity era, which served as an alternative means of resolving social conflicts in the Roman Empire. The texts of these tablets were analyzed from a forensic point of view, examining their context, structure, and lexical and semantic features. It was determined that *tabellae defixionum* were used to implement the idea of justice, maintain social order, and perform deterrent functions through intimidation.

The main attention is paid to establishing the elements of the forensic characteristics of crimes recorded in the texts of the tablets, in particular: the circumstances of the commission of crimes (socio-economic context and motives of the authors of the curses); methods of performing magical rituals through specially selected verbal formulas; identification of criminals and victims, including indicating their social status; objects of criminal influence, such as life, health, honor, sexual freedom.

The article particularly emphasizes the role of performatives in the texts of *tabellae defixionum*, which not only described actions but also exerted their magical influence through ritual appeals to gods and spirits. Lexico-semantic analysis showed that curses often had structured conditional constructions that emphasized the inevitability of punishment. The connection of the tablets with religious cults and social institutions of the Roman Empire is considered, which ensured their effectiveness as an instrument of social control.

The article substantiates the possibility of using modern forensics methods to analyze the *tabellae defixionum*, since these artifacts are a source of information about ancient crime and how it was perceived in society. The study demonstrated that the texts of the tablets, despite their magical nature, are important historical

documents that allow us to reconstruct the social, legal, and cultural realities of the Roman Empire.

The results can be used in studies of the history of law, criminology, and ancient philology, as well as for a deeper understanding of the relationships between magic, religion, and the legal system of ancient societies.

Keywords: *tabellae defixionum*, criminology, magical curses, psychosomatics, performatives, Roman law, social control, the legal system of Rome.

Постановка проблеми. Латинські таблички проклять або *tabellae defixionum* – унікальні артефакти Римської імперії, з контексту яких можна зрозуміти соціальні, релігійні та правові механізми, що діяли в античному суспільстві. Ці сакральні тексти, вигравіювані на свинцевих або інших матеріалах, використовувалися для регулювання конфліктів, залякування чи іншого впливу на опонентів в судовому процесі, або ж для забезпечення справедливості за допомогою магічних ритуалів. Дослідження цих текстів дає можливість розкрити психологічні та соціокультурні аспекти античного світогляду та зрозуміти суспільні механізми, пов'язані з вирішенням конфліктів, виявити роль мови у формуванні світогляду тих часів, оскільки вони репрезентують ранні форми правового впливу та суспільного контролю, а також демонструють силу слова у релігійному та соціальному контекстах.

В українському науковому дискурсі вивчення табличок проклять досить спорадичне, і попри деякі дослідження, значною мірою залишаються невирішеними питання про вплив *tabellae defixionum* на суспільно-правові відносини, в тому числі як засобу соціального контролю. Також бракує комплексного міждисциплінарного підходу, який би інтегрував надбання сучасної криміналістики та лінгвістики для вивчення цих текстів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження латинських *tabellae defixionum* перебуває на перехресті археології, криміналістики, лінгвістики та історії. Вбачається значний інтерес науковців до їх епіграфічного та ритуального аспектів. Зокрема, праці Р. Томліна, такі як дослідження табличок із сакрального джерела в Баті (*Tabellae Sulis*) та їх зв'язку з культом Суліс Мінерви, розкривають специфіку ритуальної практики і соціокультурний контекст римської Британії. [7-10] Крім того, монографія Д. Урбанової пропонує систематичний аналіз латинських табличок проклять у межах Римської імперії, акцентуючи на їхньому правовому, лінгвістичному та магічному значенні. [11] Заслужують уваги дослідження Ф. Кірнана, в яких розглядається питання ефективності *tabellae defixionum* та механізми віри в магічні практики в античному суспільстві. [5] Варто також згадати про дослідження Джона Г. Гейджера, в якому автор детально аналізує їхню роль таблиць проклять у релігійних, правових та магічних контекстах, а також систематизує основні типи текстів і практик, пов'язаних із прокляттями. [4]

Метою статті є дослідження латинських *tabellae defixionum* доби Античності з криміналістичного аспекту. Зокрема, варто проаналізувати, як тексти цих магічних табличок проклять відображають закономірності злочинної діяльності та елементи криміналістичної характеристики злочинів, що є цінними для розуміння античної правової та соціальної системи. Особливу увагу приділимо вивченню мовної структури текстів, ролі перформативів у магічному впливі, а також їхньому використанню як альтернативного засобу вирішення соціальних і правових конфліктів у римському суспільстві.

Виклад основного матеріалу. У правовій системі римської античності *tabellae defixionum* виконували функцію альтернативного засобу розв'язання конфліктів у випадках, коли формальні правові механізми були недоступними. Їхнє застосування дозволяло:

- реалізувати ідею справедливості через залякування чи символічне покарання у випадках крадіжок, шахрайства, подружньої зради в умовах існування недосконалих засобів правового впливу для вирішення цих конфліктів;
- підтримувати соціальну ієрархію, захищаючи інтереси певних груп через демонстрацію їхнього зв'язку з магічними чи релігійними силами;
- виконувати функцію стримування, запобігання вчиненню злочинів демонструючи можливі наслідки для потенційних порушників через залякування та інші методи соціального контролю через залякування;
- бути елементом релігійної практики, який забезпечував легітимність прокляття через залучення богів.

Однак, по своїй суті, жертва злочину, свідомо обираючи шлях помсти за скоєне, ставала злочинцем, вдаючись до використання *tabellae defixionum*, наприклад: *Ne quis possit auferre rem meam sine poena: invoco deos ut eum crucient...* (CIL V, 768) – Нехай ніхто не зможе забрати мою річ без покарання: закликаю богів, щоб вони його катували.

Застосовуючи криміналістичний підхід до аналізу текстів *tabellae defixionum*, врахуємо основні положення криміналістики (лат. *crimen* – злочин, провина) – науки про закономірності злочинної діяльності та її відображення в джерелах інформації, які слугують основою для розроблення засобів, прийомів і методів збирання, дослідження, оцінки та використання доказів з метою розкриття, розслідування, судового розгляду та запобігання злочинів. [13]

Використаємо надбання сучасної криміналістики для опису окремих елементів криміналістичної характеристики злочину, оскільки тексти *tabellae defixionum*, з огляду на вище зазначене, є своєрідною інструкцією до дій для підготовки або вчинення злочину над обраною жертвою, по суті – детальним описом зґвалтувань, нанесення тілесних ушкоджень або ж навіть вбивства – умисного протиправного заподіяння смерті іншій людині, які зараз включені

до розділів Кримінального кодексу України таких як «Злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи» та «Злочини проти життя та здоров'я особи». [15]

Отож, криміналістична характеристика злочинів, вжитих у текстах *tabellae defixionum*, включатиме встановлення:

- обставинки вчинення (соціально-економічних реалій, в яких перебував автор тексту прокляття, наприклад застосування прокляття для вирішення судових чи особистих конфліктів, подолання конкуренції у торгівлі чи соціальних відносинах, боротьба за владу або помста);

- способу вчинення (опису послідовності дій самого прокляття шляхом підбору словесних формул та лексико-семантичного інструментарію);

- особи злочинця – автора тексту прокляття та потерпілого від його прокляття (стать, вік, професія, сімейний та майновий стан тощо);

- предмет злочинного посягання (сферу суспільних відносин, що буде порушена дією прокляття: право на життя, фізичне і ментальне здоров'я, статева свобода та недоторканність). [15]

Аналізуючи способи вчинення злочину, зазначимо, що у текстах *tabellae defixionum* часто використовуються дієслова – перформативи – мовні акти, які не тільки описують дію, але й здійснюють її за допомогою самого висловлювання. У текстах латинських *tabellae defixionum* перформативи відіграють ключову роль, оскільки вони не лише описують бажане покарання чи наслідки, але й мають магічну функцію, спрямовану на реалізацію цих наслідків у реальності.

Основні характеристики перформативів у текстах *tabellae defixionum*:

1. Заклик до божества. Перформативні формули, які містять звернення до богів або духів, із проханням виконати бажане: *Rogo Mane(s et dii?) inferi. ut (Ma)rius Fronto, (adv)ersariu(s) Sex(ti), sit vanus neque loqui possit contra Sextum....* (dfx. 5.1.2/1) – *Заклинаю духів предків (Манів) і богів підземного світу, щоб Марій Фронто, противник Секста, став нікчемним і не міг говорити проти Секста.*

Тут перформатив *rogo* (я закликаю) виконує функцію ритуального акту.

2. Команди або накази. Використання імперативів для прямого виклику магічної дії: *Mittat sanguinem suum usque ad diem, quo moriatur* (Brit. 24.2) – *Хай проливає свою кров до дня своєї смерті.*

Імператив *mittat* (нехай проливає) є вираженням наказу, що підкреслює магічну силу тексту.

3. Побажання та умовні формули. Перформативи часто представлені через умовні конструкції, які обумовлюють покарання конкретними діями: *Si quis vomerem Civilis involavit. ut animam suam in templo deponat, si non vomerem ...ub ... si servus si liber si libertinus,... finem faciam.* (Brit. 23) – *Якщо хтось викрав плуг Цивіла, нехай покладе свою*

душу в храм, якщо не поверне плуг ... чи то раб, чи вільна людина, чи вільновідпущеник, ... я покладу цього краю.

Умовна форма *si quis* (якщо хтось) створює зв'язок між дією злочинця і покаранням.

4. Прив'язка до конкретних обставин: місця, предметів чи подій: *Quisquis hoc sustulerit, ut eius manus tremant et mens confundatur. Invoco deos inferos ut puniant eum qui me nocuerit.* (CIL VI, 10234) – Хто б не підняв це, нехай його руки тремтять, а розум збентежиться. Закликаю підземних богів покарати того, хто мені завдав шкоди.

Тут перформатив спрямований на конкретизацію обставин злочину, що підсилює ритуальну дію тексту.

Окрім того, перформативи в текстах *tabellae defixionum* виконують декілька важливих функцій:

- ініціація магічного процесу: саме формулювання тексту прокляття розглядається як акт, який запускає дію;
- створення зв'язку з божествами: використання перформативів забезпечує ритуальну комунікацію між автором тексту і божеством;
- соціальний контроль: перформативи є інструментом залякування, спрямованим на запобігання правопорушенням. [14]

Латинські *tabellae defixionum* характеризуються особливою мовною структурою, яка спрямована на виконання магічної функції. Основними рисами таких текстів є:

- **семантика магічного впливу:** використання імперативних конструкцій (*defigo, ligo* – проклиная, зв'язую) для закріплення дії проклять;
- **апеляція до богів** підземного світу (*Dis Pater, Hecate тощо*) або духів померлих для забезпечення виконання проклять;
- **повторюваність формул:** прокляття часто використовують стереотипні формули, які мають ритуальне значення;
- **залучення імен жертв:** персоналізація проклять через чітке зазначення імені опонента та його соціального статусу.

Традиційними для такого роду текстів були згадки про храм та божество якому присвячено втрачений предмет (млинок) – *in fano dei* – «в храм божеству», оскільки божество виступає як посередник і виконавець покарання. Ці звертання підкреслюють релігійний контекст і серйозність звинувачень.

Продовжуючи аналіз текстів *tabellae defixionum* у криміналістичному аспекті, буде доцільним поділити їх за типами злочинів вчинених авторами проклять, так і їх жертвами:

1. Дії, що відноситься у Кримінальному кодексі України до «Злочинів проти власності». Наприклад, наведемо текст *tabellae defixionum*, що підпадають під визначення крадіжки – таємного заволодіння чужим майном:

Nomine Camulorigis et Titocunae molam. quam perdiderunt. in fano dei devovi. Cuiuscumque nomen involavit molam illam, ut sanguinem suum mittat. usque diem, quo moriatur. Quicumque involavit furta. moriatur. et quicumque illam involavit. et ipse moriatur. Quicumque illam involavit et ... de hospitio vel bisacio, quicumque illam involavit, a deo interficiatur. (Brit. 24.2.) – Іменем Камулоріґіса та Тітокуни млинок, який вони загубили, в храм божеству я жертвую. Хай той, чиє ім'я привласнило цей млинок, проливає свою кров до дня своєї смерті. Хай той, хто вкрав, помре... і хто б не вкрав його, хай він також помре. Хай той, хто вкрав його, з місця проживання або з торби, хай буде вбитий богом. [1]

Використана в тексті прокляття фраза «*ut sanguinem suum mittat usque diem, quo moriatur*» – «хай проливає свою кров до дня своєї смерті» – є способом вчинення злочину та підкреслює жорстокий характер покарання через сильний соціальний осуд крадіжки в античному суспільстві.

Слід виділити персоналізований характер прокляття, не зважаючи на повтор *quicumque involavit* – «хто б не вкрав», який поширює дію прокляття на будь-якого злочинця (потерпілого), незалежно від його соціального статусу й свідчить про неминучість покарання. У тексті прокляття вжито різні способи крадіжки, наприклад, *de hospitio* – «з місця проживання» або *bisacio* – «з торби». Це свідчить про детальність проклять і прагнення врахувати всі можливі сценарії цього злочину.

Вживання конструкції *a deo interficiatur* – «хай буде вбитий божеством» вказує на релігійний страх і віру в те, що божество покарає винного, віддаючи ролі божества першість перед правосуддям держави.

Щодо структури тексту, прокляття побудоване як серія умовних речень *Cuiuscumque nomen involavit... /Quicumque involavit...* – Чиє б ім'я не привласнило... /Хто б не вкрав, що створює ритмічність і підсилює ритуальний ефект. Типова для римських табличок є конструкція *ut..* у поєднанні з імперативами (наприклад, *sanguinem suum mittat* – нехай проле свою кров, *moriatur* – нехай помре, *a deo interficiatur interficiatur* – нехай буде вбитий божеством), підкреслює магічний і наказовий характер тексту, вказуючи на предмет злочинного посягання, в цьому випадку – життя умовного крадія.

Щодо обстановки вчинення вказаних злочинів, слід зазначити, що використані власні імена Камулоріґіс і Тітокуна є кельтськими, що свідчить про локалізацію тексту в римській Британії. Це підтверджує синкретизм римської та місцевої культур.

Чеська дослідниця текстів латинських проклять Даніела Урбанова звертає увагу, що значна їх кількість була знайдена в районі м. Бат (*Aquae Sulis*), пояснюючи це тим, що місто було важливим релігійним і культовим центром у римській Британії завдяки гарячим джерелам, які римляни асоціювали з богинею Суліс (інтерпретованою як Мінерва – римська богиня мудрості, справедливості, закону, перемоги, покровителька мистецтв, торгівлі

та стратегії). Храми, побудовані на її честь, були місцем паломництва та виконання ритуалів. Гарячі джерела в Баті вважалися священними.[11]

Tabellae defixionum часто використовували як частину релігійних обрядів очищення чи можливості передати звернення до божеств шляхом занурення текстів у воду, із проханнями покарати кривдників або вирішити конфлікти. Уявлення про те, що вода може переносити повідомлення до богів, сприяло накопиченню таких табличок саме в цьому регіоні.

Варто зазначити, що Римське право в Британії мало свої обмеження, особливо для нижчих соціальних класів. Багато людей, які втратили майно чи відчували несправедливість, не могли розраховувати на офіційне розв'язання конфліктів. Таким чином, звернення до божеств через прокляття ставало альтернативним «інструментом правосуддя». Зокрема, в Баті знайдено багато табличок із проханнями повернути вкрадені речі, які були цінними через низький експорт нових товарів до колонії. Оскільки м. Бат і його околиці мали відносно стабільні археологічні умови, вологе середовище та осадові відклади захищали ці артефакти від повного знищення, що і сприяло збереженню металевих табличок латинських проклять. На території колишньої римської Британії знайдено більш як 300 табличок із прокляттями, з них 130 із м. Бат, близько 140 з м. Улі, а решта з інших джерел. Публікації табличок із прокляттями можна знайти у збірнику *Roman Inscriptions of Britain*, академічному виданні *Journal of Roman Studies*, у розділі Р. Томліна у звіті про розкопки Бата. Більшість табличок Улі ще не опубліковано, і багато опублікованих текстів (з усіх джерел) дуже фрагментарні.[7-10]

Заволодіння чужим майном шляхом обману чи зловживання довірою, або ж шахрайство могли також послужити причиною використання *tabellae defixionum*: *A: Rogo te, domina mater Magna, ut me vindices de bonis Flori coniugis mei. qui me fraudavit Ulattius Severus, quemadmodum hoc ego averse scribo ...sic illi B: omnia quidquid agit, quidquid aginat omnia illi aversa finat. ut sal et aqua illi eveniat. quidquid mi abstulit de bonis Flori coniugis mei, rogo te, domina MaterMa(g)na, ut tu de eo me vindices* (AE 2005, 1122) – Прошу тебе, владико, Мати Велика, помстися за мене за майно Флорія, мого чоловіка. Мене обманув Уллатій Север, і так, як я це пишу проти нього (зворотно, ворожо), так і нехай усі його дії, всі його наміри завершаться невдачею. Нехай для нього сіль і вода стануть згубними. Все, що він у мене забрав із майна Флорія, мого чоловіка, прошу тебе, владико, Мати Велика, відплатити за це йому від мого імені.[14]

Автор тексту прокляття, очевидно – заміжня жінка, звертається до богині Великої Матері (*Mater Magna*), поширеної культової фігури в римському світі, як захисниці та виконавиці справедливості. Зазначено конкретну скаргу на обман і втрату майна через дії якогось Уллатія Севера. Використання формули *averse scribo* – «пишу проти», тобто «зворотність» підкреслює магічний характер тексту та віру дружини Флорія в надприродне.

Міркуючи про обстановку вчинення цього злочину проти життя Уллатія Севера, зазначимо, що в тексті згадуються символи солі та води *ut sal et aqua illi eveniat* – «нехай для нього сіль і вода стануть згубними», які пояснюють застосування симпатичної магії, що згідно з шотландським антропологом і дослідником магії та релігії Дж. Фрезером, ґрунтується на переконанні в існуванні зв'язку між будь-яким предметом реального світу та подіями, що відбуваються з ним. У римській магії сіль і вода були важливими елементами ритуалів, а їх використання тут як згубного чинника натякає на символічне знищення життєвої сили чи удачі Уллатія Севера.

2. Дії, що відноситься у Кримінальному кодексі України до «Злочинів проти життя та здоров'я особи»: умисне вбивство, доведення до самогубства, заподіяння тілесних ушкоджень, катування та інші насильницькі дії, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень, тобто мордування. Прокляття накладалось для забезпечення справедливості у випадку, коли тогочасна римська правова система не могла ефективно діяти. Таким чином, прокляття виконало роль стримувального фактора для потенційних злочинців через страх перед божественним покаранням: *Domine Pluto, accipe animam inimici mei et retine eam apud inferos, ut non redeat ad lucem*. (CIL XIII, 4567) – Божество Плутоне, прийми душу мого ворога і залиш її в підземному світі, щоб вона не повернулася до світла.

У тексті прокляття простежується складна комунікативна структура маніпулятивного характеру: прохання до Плутона включає детальний опис бажаного результату *ut non redeat ad lucem* – щоб вона (душа) не повернулася до світла. Залучення богів підземного світу підкреслює серйозність намірів автора та посилює емоційний вплив на реципієнта – майбутньої жертви прокляття. При всьому вище зазначеному, особа автора прокляття лишається невстановленою.

Часто використовували тексти проклять з описом шкоди здоров'я суперника для вирішення судових чи особистих конфліктів: *Si quis me in iudicio accusaverit iniuste, ut vox eius perdat claritatem et manus eius in iudicio deficient*. (CIL VIII, 3345) – Якщо хтось несправедливо звинуватить мене в суді, нехай його голос втратить чіткість, а руки його ослабнуть під час суду.

В цьому випадку автором (злочинцем) є особа, яка бере участь у судовому процесі, що також вказує на обстановку вчинення запланованого ним злочину, на що вказує використана в тексті конструкція *in iudicio* – «в суді». Використання слова *si* – «якщо» вказує на гіпотетичну ситуацію, де прокляття активується за певної умови (несправедливе звинувачення на суді). Текст прокляття спрямований на два ключові елементи, які є важливими для ефективної участі в судовому процесі: *vox* – голос та *manus* – руки, тобто щоб супротивник втратив можливість говорити впевнено, або ж навпаки – говорив нерозбірливо чи фізично не зміг говорити та активно жестикулювати.

Ослаблення рук могло символізувати як фізичну нездатність діяти, так і метафоричну поразку в юридичному процесі. В контексті цього зазначимо, що у судових справах Римській імперії красномовство та рухи руками були критично важливими для захисту чи звинувачення.

Tabellae defixionum також використовувалися для вирішення особистих конфліктів або помсти ворогам, не обов'язково у суді. Автор прокляття прагнув не лише фізичної смерті ворога, але і його страждань у загробному світі: *Sa(nc)te Dite pater et Veracura et Cerbere, auxilie, q(u)i tenes limina inferna sive superna (.); ...v(os) pre(co)r fa(ci)a(tis) (Eudemum?)... (a)d r(egnum? inf)ernum quam cel(e)risi(me)infra dies nove(m) va sum reponat. Defigo Eudem(um) nec(et)i(s) eum pessimo leto, ad inf(er)os d(uca)tis eundem recoligatis M(anibu)s ministeria infernorum (d)eu(m). (Quom)do i(lle) plu(m)bus po(n)dus h(a)bet sic et (E)ud(e)mus h(a)beat v(o)s iratos, inter la(r)vas...iam hostiat quam celerissim(e) (dfx.8.3./1) –*

Святий Дите, батьку, Верекура і Цербер, допоможіть, ви, хто утримує пороги підземного чи небесного світу; ... вас я прошу, зробіть так, щоб (Евдем?) якнайшвидше, протягом дев'яти днів, був відправлений у підземне царство. Я проклинаю Евдема, щоб ви його знищили найжахливішою смертю, привели його в підземний світ і передали у руки Манів – служителів підземних богів. Як цей свинець має вагу, так нехай і Евдем несе вашу гнівну кару, серед духів померлих... нехай він загине якомога швидше.

Невстановлений автор тексту прокляття з мотиву помсти до Евдема, звертається до Дита, римського бога підземного світу, аналога грецького Аїда, Верекури – богині, асоційованої з підземним світом, і Цербера, міфічного триголового собаки, що охороняє вхід у підземний світ. Цей заклик до богів вчинити вбивство ворога підкреслює емоційну напруженість і відчай автора.

Цікавим є магічний символізм: порівняння з вагою свинцю підкреслює силу й незворотність прокляття, спрямованого на Евдема. Прикметним є те, що саме свинець був поширеним матеріалом для виготовлення *tabellae defixionum*. Варто відзначити також роль числа 9, адже проміжок у дев'ять днів, протягом яких має здійснитися прокляття, може вказувати на ритуальний або магічний період часу.

Археолог і дослідник римської культури та античності Філіп Кірнан в одному із своїх досліджень спробував обґрунтувати магічний вплив табличок проклять на життя та здоров'я потерпілих від їхніх дій, пояснюючи це психосоматичним ефектом, адже страх перед магією та віра в її силу могли викликати хвороби чи певні симптоми у жертв. Таблички описують фізичні страждання, такі як відсутність сну, параліч, безсоння, сліпота та інші симптоми, які є характерними для психосоматичних розладів: *Deae Suli Minervae: Solinus dono numini tuo maiestati pexam, balnearem et pallium, ne permittas somnum nec sanitatem ei, qui mihi fraudem fecit, si vir si femina, si servus si liber, nisi se retegens istas species ad templum tuum detulerit... liberi sui vel ...*

sua et qui ... ei quoque ... somnum nec sanitatem ... pallium et reliquas. nisi ad templum tuum istas res retulerint (Adams in: *Britannia* 23.1992, 14–15; 18–19). – Богині Суліс Мінерві: Я, Солін, дарую твоєму величному божеству махровий рушник та паллій, щоб ти не відіслала ні сну, ні здоров'я тому, хто у мене вкрав, чи чоловік, чи жінка, чи раб, чи жінка, чи раб, чи вільний, якщо не принесе до твого храму той, що відкриє свою подобу... вільні... чи ... свої.. хто.. якому ж... ні сон, ні здоров'я.... паллій і нехай ти будеш в боргу, якщо до твого храму ці речі не будуть повернуті.[5]

У своєму дослідженні археолог Філіп Кірнан зазначає про виявлені 55 британських *tabellae defixionum*, в яких йшлося, щоб викликані божества наклали на жертву певне покарання чи набір покарань:

1. Позбавлення життя (вжито 12 разів): *redimat ni vita / redimat illud vitae suae* – нехай викупить це своїм життям / нехай викупить це ціною свого життя; *ut eum dea Sidis maximo letum adigat* – щоб богиня Суліса довела його (їх) до великої смерті; *ut eos maximo leto adigas ut animam suam in templo deponat* – щоб ти довела їх до найтяжчої смерті щоб він залишив свою душу у храмі.

2. Втрата крові (вжито 19 разів): *redimat sanguine suo* – нехай він викупить це своєю кров'ю/ *non redemat nesci sanguine suo* – не викупить це інакше, як своєю кров'ю / *sanguine illud redemat* – нехай викупить це кров'ю / *facias illum sanguine suo illud satisfacere* – змусь його задовольнити це своєю кров'ю/ *sanguine suo solvat* – нехай заплатить своєю кров'ю/ *ut sanguinem suum mittat usque diem quo moriatur* – щоб проливав свою кров до дня своєї смерті/ *consumas sanguinem eius* – знищ його кров.

3. Позбавлення здоров'я (вжито 17 разів): *nec permittas sanitatem / non illi permittas sanitatem / nec eis sanitatem permittas* – не дозволяй йому здоров'я / не надай йому здоров'я / не дозволяй їм бути здоровими/ *per sanitatem suam* – через своє здоров'я/ *ut sanitatem tollat* – щоб позбавити його здоров'я

4. Позбавлення сну (вжито 11 разів): *nec ei somnum permittat / nec permittas somnum* – *non ante laxetur nisi* – не дозволяй йому спати / не допускай сну, доки він не звільниться/ *nec permittas dormire* – не дозволяй спати.

5. Позбавлення можливості сидіти або стояти, лежати (вжито 4 рази): *non illi permittas nec sedere nec iacere / ei non permittas nec iacere nec sedere* – не дозволяй йому ні сидіти, ні лежати / не дозволяй йому ні лежати, ні сидіти

6. Надсилення безумства, втрати пам'яті (вжито 4 рази): *ut exigit per mentem per memoriam / dejico mentem et memoriam / ut mentes suas perdat* – щоб завдати шкоди його розуму і пам'яті / позбав його розуму і пам'яті / щоб він втратив свій розум

7. Втрата зору (вжито 3 рази): *ut perdat oculos suos in fano* – щоб він осліп у храмі/ *non illi permittas oculus nisi caecitatem orbifatemque quoad vixerit* – не дозволяй йому бачити, крім сліпоти й темряви, доки він житиме / *ut liminibus (- luminibus) configatur* – щоб його очі були уражені.

8. Пошкодження кінцівок (вжито 2 рази): *ut omnibus membris configatur* – щоб усі його кінцівки були уражені /*non ante eum laset quam mimbra* – нехай він не відпочине, доки його кінцівки не будуть пошкоджені.

9. Пошкодження внутрішніх органів (вжито 3 рази): *ut exigat per intus per intestinum per cor per medullas per venas* – щоб завдати шкоди всередині: через кишечник, серце, кістковий мозок і вени / *iocinera pulmones intermixta* – печінку й легені змішані/ *etiam intestinis excomesis omnibus habeat* – щоб його кишки також були повністю спустошені.

Філіп Кірнан зробив припущення, досліджуючи одну з табличок з Бата, що латинське слово *sanguis* – «кров» використано не в прямому сенсі, а як загальну асоціацію із *sanitas* – «здоров'ям» взагалі, тобто шкоду моральну та соціальний осуд: *sanguine et vita sua illud redemat* (Tab. Sul. 99): – Нехай він викупить цю річ своєю кров'ю та своїм життям. [5]

3. Дії, що відноситься у Кримінальному кодексі України до «Злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності особи».

В текстах *tabellae defixionum*, що мали на меті любовні привороти, часто вживали такі вислови: *detineatur in omne tempus in amore..* (DT 231) – обплутай коханням назавжди; *coge illa me amare, mihi conferre ad meu[m] desiderium* (DT 230) – примусь її кохати мене й поступитися моєму бажанню.

Щодо обстановки створення вказаних табличок, а по суті планування примусу до статевого зносин, слід зазначити, що у Римській імперії так звані любовні прокляття (*tabella amatoria*) були популярними серед тих, хто шукав взаємності в коханні, особливо якщо об'єкт кохання не відповідав взаємністю або був соціально недосяжним.

За дослідженнями Дж. Гагера (1992) та Дж. Вінклера (1991), тексти *tabellae defixionum*, датовані IV ст. до н.е., мали популярність і становили одну чверть усіх знайдених давньогрецьких табличок і восьму частину від усіх латинських текстів. Часто такі тексти написані чоловіками для завоювання серця коханої людини або для «еротичної пригоди», або ж використовують переважно елементи примусу: *coge illam tecum coitus facere ...* – зв'яжіть її, щоб зробила перелюб зі мною. Отож, предметом злочинного посягання у цих текстах є статеві недоторканість конкретної жінки. [4]

Наведемо приклад тексту, в якому присутній намір викликати сильне романтичне або фізичне тяжіння до його замовника: *Faciatis Victoriam, quam peperit sua vulva, amantem, furem prae amore meo, neque somnum videat donec ad me veniat.* (dfx.11.2.1/3) – Зробіть так, щоб Вікторія, яку народила своєю утробою, була закоханою, одержимою коханням до мене, і щоб вона не бачила сну, доки не прийде до мене.

Відсутність у тексті прокляття прямого звертання злочинця-автора до божественних сил та використання дієслова в умовному способі *faciatis* – «зробіть так, щоб», свідчить про магічну природу тексту.

Об'єктом прокляття та можливо потерпілою є конкретна особа Вікторія, ідентифікована через біологічне походження (народження) від її матері, що підкреслено фразою *quam peperit sua vulva* – «яку народила своєю утробою», забезпечувало точність впливу прокляття.

Бажаний результат від автора прокляття – викликати емоційний хаос і примус до вступу з ним в статевий зв'язок: *furentem prae amore meo* – «одержимою коханням до мене». Відсутність сну – це також частий мотив у *tabella amatoria*, що символізує неспокій і невідворотність думок про замовника. Текст вказує на маніпуляцію волею іншої людини: автор прагне повного контролю над почуттями й діями Вікторії, що викликає питання про етичність таких практик навіть у контексті магічної культури того часу.

Інший текст, який ілюструє використання латинського дієслова-перформативу *cogere*, який, ніби повторює умовну послідовність дії прив'язки в ритуалі прокляття, відповідає когнітивній структурі сценарію «зв'язування, примусу»: *Cogite Bonosam, quam peperit Papte amare me Oppium, quem peperit Veneria, amore sacro sine intermissione...usque ad diem mortis suae* (dfx 11.2.1. /5 (DT 267) – Зв'яжіть Бонозу, яку народила Папта, кохати мене, Оппія, якого народила Венерія, священним коханням безперервно й аж до дня її смерті.

Автор тексту Оппій намагається примусити Бонозу покохати його без згоди останньої, апелюючи до богів. Такий вплив можна класифікувати як спробу маніпуляції чи психологічного тиску через ритуальні практики.

Аналізуючи етимологію імен в цьому тексті прокляття, звертаємо увагу, на те, що жіноче ім'я жертви прокляття Бонози могло мати етимологічне коріння зі словом *bonus* (лат. «хороший»). Тим самим, створюється ефект протиставлення злочинця до його жертви, доброї римлянки. У Римській імперії імена могли відображати як соціальний статус, так і територіальне походження особи. Власне ім'я *Oppium* може бути пов'язаним із латинським словом *opus* («праця», «робота») або *oppidum* («укріплене місто», «поселення»). Якщо ім'я пов'язане із *opus*, то воно може символізувати людину, що є «корисною» чи «працьовитою». Якщо із *oppidum*, то, можливо, ім'я стосується географічного походження особи (мешканець міста чи укріплення). Таким чином, ім'я автора прокляття *Oppium* може належати до нижчих або середніх прошарків суспільства, можливо, до вільновідпущеників чи громадян, які були залучені до праці або служби. Ім'я матері злочинця Венерії асоціюється із римською богинею кохання Венерою, що є досить символічним для такого роду текстів.

Звичайною практикою в магічних текстах було використання імені матері жертви: *quam peperit Papte* – яку народила Папта, для точної ідентифікації об'єкта в ритуальній практиці. Проте в цьому уривку, цікавим є зазначення материнського походження злочинця: *me Oppium, quem peperit Veneria* – мене, Оппія, якого народила Венерія.

Раціональним поясненням використання матронімів – материнських імен в текстах *tabellae defixionum* є біологічно безпосередня пов'язаність матері з народженням дитини, в той час як батьківство могло бути сумнівним або неофіційно встановленим, посилення на матір забезпечувало точність ідентифікації особи. У магічних текстах це було критично важливо, оскільки навіть найменша неточність могла звести нанівець ефективність ритуалу. Материнське походження символізувало первинну, природну зв'язність із життям, тому звернення до імені матері мало створити «місток» між магічним прокляттям і жертвою. У римському суспільстві існувала чітка система ідентифікації через імена, де батьківство (за патронімом) було більш формально пов'язане з правовим статусом особи, тоді як материнське походження несло в собі природне, людське значення. У магічному контексті формальна ідентифікація не мала значення; навпаки, використовувалася емоційна й духовна прив'язаність. У багатьох культурах, зокрема й у римській, жінка (мати) асоціювалася з родючістю, життям і зв'язком із природними силами. Використання імені матері могло мати магічний сенс як спосіб «прив'язати» прокляття через жіночу лінію. У суспільстві з обмеженою кількістю імен серед чоловіків (часто ті самі родові імена використовувалися багатьма людьми), ідентифікація через матір дозволяла звузити коло до конкретної особи.

Висновки. Інтеграція сучасних методів криміналістики у вивчення античних текстів сприяла ефективному аналізу закономірностей злочинної діяльності в античному суспільстві. Було описано роль цих магічних текстів у контексті альтернативного правосуддя, соціального контролю та регулювання конфліктів у Римській імперії, а також встановлено зв'язки між ритуальною практикою і ранніми формами правового впливу. Особливу увагу приділено перформативній функції мови у створенні кримінального наміру, що дає можливість аналізувати *tabellae defixionum* як своєрідну «інструкцію» для вчинення злочинів. На відміну від попередніх досліджень, які зосереджувалися переважно на епіграфічному чи релігійному аспекті *tabellae defixionum*, у цій роботі розроблено міждисциплінарний підхід, який поєднує криміналістику, лінгвістику та соціальну історію, що дозволило глибше дослідити питання, пов'язані з обстановкою злочину, способом його вчинення, мотивами злочинця та ідентифікацією жертв.

Література:

1. Arbabzadah M., Zair N. Notes on a British Curse Tablet from Red Hill, Ratcliffe-on-Soar (Nottinghamshire) // *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*. 2019. Vol. 212. P. 172–179. DOI: <https://doi.org/10.3138/cis-0048>.
2. Collingwood R. G., Wright R. P. *Roman Inscriptions of Britain*. Oxford: Clarendon Press, 1965.
3. *Corpus Inscriptionum Latinarum (CIL)*. URL: <https://cil.bbaw.de>.

4. John G. Gager. *Curse Tablets and Binding Spells from the Ancient World*. Front Cover. Oxford University Press, 1992 - Blessing and cursing. - 278 pages.
5. Kiernan P. Did curse tablets work? // *Theoretical Roman Archaeology Journal*. 2004. Vol. 2003. P. 123–134.
6. Roman Inscriptions of Britain (RIB). URL: <https://romaninscriptionsofbritain.org>.
7. Tab. Sul. Tabellae Subs. Edited and translated by R. S. O. Tomlin. See Tomlin, 1988.
8. Tomlin R. S. O. *Curse Tablets in Roman Britain* // XI Congresso Internazionale di Epigrafia Greca e Latina. Roma, 1997. P. 18–24.
9. Tomlin R. S. O. *Tabellae Sulis: Roman inscribed tablets of tin and lead from the sacred spring at Bath* // *The Temple of Sulis Minerva at Bath* / Ed. B. Cunliffe, P. Davenport. Oxford: Oxford University Committee for Archaeology, 1988. P. 50–75.
10. Tomlin R. S. O., Hassall M. W. C. *Tabellae Sulis: Roman Curse Tablets from Bath* // *Britannia*. 1993. Vol. 24. P. 310–314.
11. Urbanová, D. *Latin Curse Tablets of the Roman Empire*. Innsbruck: Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft, 2018. URL: <https://www.academia.edu/30865122>.
12. Бленсдорф Ю., Шольц М. *Die Sprache der Fluchtafeln aus Germania, Noricum und Raetia* // *Latin Linguistics in the Early 21st Century*, Uppsala 2011 / Ed. G. Haverling. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2015. P. 35.
13. Кофанов А. В., Кобилянський О. Л., Кузьмічов Я. В. та ін. *Криміналістика: питання і відповіді : навч. посіб.* Київ: Центр учбової літератури, 2011. 280 с.
14. Садовнича О. В. *Tabellae Defixionum – магічні перформативні комунікативні акти* // *Multidisciplinary Academic Notes: Theory, Methodology and Practice*. 2022. № 27. С. 339.
15. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О., Журавель В. А. та ін. *Криміналістика : підручник / за ред. В. Ю. Шепітька*. 4-те вид., перероб. і доп. Харків: Право, 2008. 464 с.

References:

1. Arbabzadah, M., & Zair, N. (2019). Notes on a British Curse Tablet from Red Hill, Ratcliffe-on-Soar (Nottinghamshire). *Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik*, 212, 172–179. DOI: <https://doi.org/10.3138/cis-0048>.
2. Collingwood, R. G., & Wright, R. P. (1965). *Roman Inscriptions of Britain*. Oxford: Clarendon Press.
3. Corpus Inscriptionum Latinarum (CIL). Retrieved from <https://cil.bbaw.de>.
4. Gager, J. G. (1992). *Curse Tablets and Binding Spells from the Ancient World*. Oxford: Oxford University Press.
5. Kiernan, P. (2004). Did curse tablets work? *Theoretical Roman Archaeology Journal*, 2003, 123–134.
6. Roman Inscriptions of Britain (RIB). Retrieved from <https://romaninscriptionsofbritain.org>.
7. Tab. Sul. Tabellae Subs. Edited and translated by R. S. O. Tomlin. See Tomlin, 1988.
8. Tomlin, R. S. O. (1997). *Curse Tablets in Roman Britain*. XI Congresso Internazionale di Epigrafia Greca e Latina, Roma, 18–24.
9. Tomlin, R. S. O. (1988). *Tabellae Sulis: Roman inscribed tablets of tin and lead from the sacred spring at Bath*. In B. Cunliffe & P. Davenport (Eds.), *The Temple of Sulis Minerva at Bath* (pp. 50–75). Oxford: Oxford University Committee for Archaeology.
10. Tomlin, R. S. O., & Hassall, M. W. C. (1993). *Tabellae Sulis: Roman Curse Tablets from Bath*. *Britannia*, 24, 310–314.
11. Urbanová, D. (2018). *Latin Curse Tablets of the Roman Empire*. Innsbruck: Innsbrucker Beiträge zur Kulturwissenschaft. Retrieved from <https://www.academia.edu/30865122>.

12. Blensdorf, J., & Scholz, M. (2015). Die Sprache der Fluchtafeln aus Germania, Noricum und Raetia. In G. Haverling (Ed.), *Latin Linguistics in the Early 21st Century*, Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis (p. 35).

13. Kofanov, A. V., Kobylanskyi, O. L., Kuzmichov, Ya. V., et al. (2011). *Kryminalistyka: pytannia i vidpovidi* [Criminalistics: Questions and Answers]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].

14. Sadovnycha, O. V. (2022). Tabellae Defixionum – mahichni performatyvni komunikatyvni akty [Tabellae Defixionum – Magical Performative Communicative Acts]. *Multidisciplinary Academic Notes: Theory, Methodology and Practice*, 27, 339 [in Ukrainian].

15. Shepitko, V. Yu., Konovalova, V. O., Zhuravel, V. A., et al. (2008). *Kryminalistyka* [Criminalistics]. (V. Yu. Shepitko, Ed., 4th ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].